

ЦІННІСНО-ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСТВА

У статті розглянуто явище волонтерства в наступній логічній послідовності: еволюція категорії "волонтерство"; історико-феноменологічний аналіз волонтерства; нормативно-правові засади; педагогічне волонтерство.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, педагогічне волонтерство.

Економічні, соціальні, політичні, культурні та інші чинники розвитку цивілізації викликали посилення зацікавленості суспільства у результатах освіти і призвели до появи поряд із традиційними (кількість років навчання, якість знань, отримання певного ступеня освіти тощо) нових, більш важливих і реальних індикаторів цих результатів.

Рух України до гуманного, демократичного суспільства особливо гостро поставив питання про мету виховання молодого покоління. Вітчизняна педагогіка, спираючись на все краще, що є у світовій та власній педагогічній думці, веде пошук глибокого наукового шляху формування духовно багатой, творчо розвиненої, соціально-відповідальної та вільної особистості.

Одним із шляхів реалізації поставленого завдання, на нашу думку, є спрямування виховного процесу на формування в молоді цінності іншої людини, змістова характеристика якої реалізується в таких моральних поняттях, як добро, милосердя, людяність, миролюбність, повага людської гідності, відповідальність, справедливість.

Ціннісне ставлення до особистості іншої людини розглядається нами як особливий аспект гуманізації відносин і ґрунтується на вихідній передумові про те, що людина – абсолютна цінність, яка є кінцевою метою всього суспільного розвитку. Кожній окремій людині притаманна найвища цінність тільки тому, що вона здатна до моральності, тобто до розуміння загальних завдань людства, здатна рахуватися з навколишніми [3, с.34]. Будь-яка людина стає цінністю лише за умови, коли вона сприймає всіх інших також як цінність. Саме в такій суспільній системі вона набуває найвищої цінності. Сьогодні багато вчених, практиків звернули свою професійну увагу на волонтерів як важливий ракурс соціальної роботи, що дозволяє максимально реалізувати гуманістичний потенціал виховання. Метою статті є розкриття ціннісного гуманістичного потенціалу волонтерства на прикладі організації такої роботи в педагогічному коледжі.

Участь у волонтерському русі дає можливість молодим людям з однієї сторони самореалізувати себе та відчутти себе причетними до участі у державних справах, – з другої сторони.

У відповідності до гіпотетичного припущення що результати процесу виховання гуманістичних цінностей у студентів педагогічних коледжів знаходяться в прямо-пропорційній залежності від їх участі у волонтерській діяльності, нами вжито спробу розкрити ціннісно-гуманістичну природу волонтерства.

Для розуміння відображення сутності і природи гуманізму у феномені волонтерства необхідно простежити еволюцію в змісті поняття "волонтерство".

Широко відомо, що поняття "волонтер", і "волонтерство" походить від фр. *Volontair* - добровільний, а воно в свою чергу від лат. *Volontarius, voluntas* – добра воля, і рівноцінні таким слов'янським поняттям як "доброволець" і "доброчинність", що відображає добродійну діяльність.

Аналіз відповідної літератури, виданої за кордоном і в Україні протягом тривалого часу, показує, що поняття волонтер сприймалося виключно у військовому контексті. Наприклад, у Британській енциклопедії мистецтв, науки, літератури і загальної інформації, виданої в 1911 р., автори статті про волонтерів, стверджували, що волонтери – це загальний термін для солдат, які не є професіоналами і не знаходяться під зброєю в мирні часи.

На сьогодні така трактовка терміна "волонтерство" є анахронізмом. Зміни, що відбулися в трактовці поняття "волонтерство", достатньо повно визначено в західних та вітчизняних енциклопедичних виданнях кінця ХХ сторіччя.

Серед спеціальної довідкової літератури останніх років слід назвати Словник-довідник з соціальної роботи під редакцією професора Е.І.Холостової. У статті, присвяченій волонтерам, читачі можуть пізнати, зокрема загальновідомого, що волонтери можуть діяти як у державних, так і приватних організаціях медичної і освітньої сфер або сфери соціального забезпечення, або є членами добродійних організацій. Важливим є те, що "діяльність волонтерських організацій часто пов'язана з благодійною діяльністю і милосердям.

Історико-феноменологічний аналіз волонтерства дозволяє стверджувати, що в основі гуманістичної ідеології волонтерського руху першочергово були закладені ті цінності, які склали основу "гуманітарного права", що було проголошено практично одночасно у XVIII-XIX ст. в декількох країнах внаслідок змін у світосприйнятті європейського суспільства, які намітились ще в період Відродження й отримали своє продовження в епоху Просвітництва. Цей період позначений затвердженням гуманізму як вищої раціональної форми милосердя і справедливості [6].

14 вересня 1990 року в Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації добровільних зусиль була прийнята Загальна декларація волонтерів, що визначила цілі, значення, принципи руху. Сьогодні волонтерські організації існують у 80 країнах світу.

У травні 1998 року країни Центральної та Східної Європи, у тому числі й Україна, а також кілька країн Азії розпочали реалізацію регіональної програми "Ініціативи по роботі на добровільних засадах". Ідея програми належить Нью-Йоркському Інституту Відкритого Суспільства (більш відомого як Фонд Сороса), і впроваджується через мережу національних відділень. Головною метою програми є відновлення руху волонтерів у країнах, як запоруки громадського суспільства та незворотності демократичних перетворень, збільшення частки добровільної праці громадян, спрямованої на розв'язання конкретних проблем [4, с. 93].

Узагальнюючи викладене вище, доходимо висновку, що:

- термін "волонтер" означає "доброволець", що діє за власною волею;
- корні доброчинності виходять з далеких часів, коли люди виховані на кращих моральних Законах, надавали благодійну допомогу потребуючим і хворим. Філософія волонтерства заснована на вищих моральних цінностях;
- волонтери розглядають свою діяльність як інструмент соціального, культурного, економічного й екологічного розвитку;
- український народ після активного волевиявлення в 1991 році свого прагнення жити в незалежній, самостійній державі одержав унікальну можливість утвердити себе серед розвинутих цивілізованих країн світу. Сьогодні в Україні зароджується демократичне суспільство, яке має базуватися на принципах свободи, творчості та гуманізму. Формальні державні структури не в змозі реагувати на всі запити суспільства, тому особливої ваги набуває волонтерський громадський рух;

На користь ціннісно-гуманістичного характеру волонтерства свідчать також і його нормативно-правові засади.

Так, на сьогодні законодавчо визначений термін "волонтерський рух" як добровільна, доброчинна, неприбуткова та вмотивована діяльність, яка має суспільно корисний характер. Задекларовано, що підтримка і сприяння його розвитку є одним із основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю [5].

Згідно з Положенням про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг до засад волонтерської діяльності відносять: добровільність і доброчинність; законність; гуманність і гідність; гласність; відповідальність; спільність інтересів та рівність прав її учасників, конфіденційність [9].

Згідно цьому нормативному документу волонтерська діяльність має пряму ціннісно-гуманістичну спрямованість: надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, відсутність житла або роботи тощо); надання соціальних послуг дітям та молоді, що перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами та жорстоким ставленням у сім'ї.

З урахуванням провідної гуманістичної тенденції розвитку волонтерства в 1998 році було створено Всеукраїнський громадський центр "Волонтер", основними напрямками роботи котрого є: 1) "Я і навколишнє середовище" (рішення екологічних проблем, охорона культурних та історичних пам'яток); 2) "Я і людина" (тренінги по вихованню лідерських якостей, соціальна реабілітація інвалідів, сиріт, ВІЛ-інфікованих, жертв насильства); 3) "Я і міжнародна спільнота" (допомога в інтеграції України в світову спільноту).

Таким чином, зазначені нормативно-правові міжнародні акти та акти України свідчать на користь ціннісно-гуманістичного характеру волонтерства і забезпечують передумови для поширення волонтерського руху в Україні з метою соціального виховання.

Отже, аналіз ціннісно-гуманістичного потенціалу волонтерства показав, що сьогодні в нашій країні йде процес відродження загальнолюдських цінностей, а з ним і гуманізація суспільства. Сучасний волонтерський рух – один зі шляхів гуманізації українського суспільства. Саме цей рух відіграє важливу роль у реалізації будь-яких соціальних проєктів, у тому числі й проєкту виховання гуманістичних цінностей у сучасній студентській молоді. Але, звичайно, як і будь-яка діяльність, соціальна діяльність волонтерів має свої специфічні особливості. Оскільки предметом нашого дослідження є виховання гуманістичних цінностей у студентів педагогічного коледжу у волонтерській діяльності, то ми будемо розглядати "педагогічне волонтерство", як специфічну форму волонтерства [1, с.43-47].

Стисло зупинимося на аналізі даної специфіки. В основу аналізу педагогічного волонтерства нами покладено первинне гіпотетичне припущення про те, що особистісний розвиток майбутніх педагогів та їх професійне становлення у вищому навчальному закладі забезпечується завдяки їх участі в спеціально організованій волонтерсько-педагогічній діяльності. У цьому зв'язку з'являються підстави говорити про студентське педагогічне волонтерство, як про суспільно-педагогічне явище добровільної лідерської участі студентів педагогічних навчальних закладів в процесі надання будь-якої допомоги на добровільній й безкорисливій основі.

Залучення в дану діяльність майбутніх педагогів-спеціалістів дозволяє не тільки ознайомити студентів з широкою практикою професійно-педагогічної діяльності, але й сформувані в них важливі особистісно-професійно-гуманістичні якості, такі, як увага, бажання, зрозуміти позицію інших, дружелюбність, комунікативність, здатність стати лідером, ввічливість, толерантність, завзятість, ентузіазм у трудовій діяльності, альтруїзм, здатність взаємодіяти зі спеціалістами, вміння піклуватися про інших, реалізацію нових ідей, самостійність суджень.

Педагогічно спрямована волонтерська діяльність, по суті, виступає також і механізмом розвитку того суб'єкта, якому надається допомога, механізмом його соціалізації і духовного становлення [7].

Аналіз діяльності центрів соціальної допомоги молоді (ЦССМ) дозволяє, в свою чергу, визначити основні напрямки і зміст діяльності педагогічного волонтерства:

- соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі;
- соціальна опіка і захист найменше захищених категорій дітей та молоді;
- соціальний супровід молоді, допомога її інтеграції в суспільство.

Як відзначає Т.Л.Лях, основним суб'єктом волонтерсько-педагогічній діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі є студентська волонтерська група – невелика за чисельністю спільнота студентів, об'єднана певною благодійною діяльністю на добровільних засадах та утворена при державній або неурядовій організації [8]. Т. Лях також довела, що за своєю сутністю педагогічна діяльність студентських волонтерських груп спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини. Напрямами діяльності студентської волонтерської групи, як правило, визначається місією та завданнями організації, на базі якої вона функціонує.

Педагогічна діяльність студентських волонтерських груп забезпечується комплексом об'єктивних та суб'єктивних умов. Об'єктивні умови складаються з двох підгруп: організаційних й методичних. Організаційні умови передбачають планування,

організацію залучення та відбір волонтерів; управління роботою студентських волонтерських груп; адміністрування їх соціально-педагогічної діяльності; визначення та заохочення студентів-волонтерів. Серед методичних умов - вивчення потреб волонтерів у знаннях, уміннях та навичках, необхідних для роботи; упровадження програм їх підготовки; здійснення моніторингу й оцінки; супровід студентів-волонтерів шляхом супервізії та інтервізії. Суб'єктивними умовами забезпечення соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп є мотиваційні, особистісні та когнітивно-операційні характеристики студентів-волонтерів.

Найбільш продуктивно задачі педагогічного волонтерства вирішуються в межах дитячо-молодіжних суспільних об'єднань, що є стабільною і структурованою частиною педагогічної підтримки соціального партнерства, соціальних ініціатив, соціальними інститутами виховання [2].

Підтримка соціальних ініціатив припускає подальший підхід від регламентованого, авторитарного виховання до гуманістичного, ненасильницького виховання, основаного на добровільному виборі форми діяльності, довіри до дітей і молодих людей. Виховання орієнтується на гармонійне поєднання загальнолюдських цінностей і національних ідей гуманізму, милосердя, соціально-педагогічної солідарності.

В сучасній Україні саме ініціативний дитячо-молодіжний рух, використовуючи волонтерську діяльність в педагогічній практиці, може стати одним з найважливіших засобів соціалізації всіх категорій підлітків і молоді. Для розвитку неполітичного, соціально-педагогічного суспільного руху дітей і молоді найбільш оптимальним варіантом є заклади додаткової освіти дітей: центри і клуби за містом проживання. Вони, на відміну від шкіл, не ставлять перед собою завдання досягнення державних стандартів, оскільки виконують функцію їх доповнення, розширюють поле діяльності, дитини, мають різні напрямки діяльності, охоплюють сфери сім'ї, соціальної допомоги, молодіжної політики, охорони здоров'я, безпеки і охорони суспільного порядку, дозвілля, культури, спорту, виробництва тощо.

Загальний аналіз волонтерства в логіці категорії волонтерства, його історико-феноменологічних коренів, нормативно-правових засад, а також специфіки педагогічного волонтерства дозволяє стверджувати, що волонтерство – це особливий погляд на життя, цілий світогляд, дібравши в себе все саме гідне із створеного в світовому педагогічному просторі за багато століть. Добровільна допомога, яка надається окремою людиною або групою людей суспільству в цілому або окремим людям, основана на ідеях безкорисного служіння гуманним ідеалам людства і не переслідує мети мати прибуток, оплату або кар'єрний ріст. На ідеях добровільної допомоги основана діяльність багатьох позаурядових організацій, професійних асоціацій, профспілок та інших громадських об'єднань.

У цьому процесі помітну роль відіграють молодіжні громадські організації та студентські волонтерські об'єднання, які є найбільш стабільною і структурованою часткою молодіжного руху, являючи собою соціальний інститут виховання.

Волонтерська студентська діяльність може бути націлена на досягнення педагогічних цілей і тоді вона набуває характеру педагогічної волонтерської діяльності, яка має виключно ціннісно-гуманістичний характер і об'єктивно стає міцним засобом гуманістичного виховання та професійно-гуманістичного становлення майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Акімова Е.В.* Педагогическое волонтерство в деятельности детско-молодежных объединений : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е.В. Акімова. – Рязань, 2006. – 177 с.
2. *Бех І.Д.* Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод. посіб. / І.Д.Бех [у 2 кн., кн.2]. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. *Білоусова В.О.* Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: монографія / В.О.Білоусова. – К.: ІЗМН, 1997. – 192 с.
4. *Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху* / Укл. Т.Л. Лях [авт. кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець та ін.]. – К.: ВГЦ "Волонтер", 2001.
5. Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" від 21 червня 2001 року, № 2558-III.
6. *Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: наук.-навч.-метод. посібн.* [за заг. ред. С.Я. Харченко]. – Луганськ, 2008. – 320 с.
7. *Капська А.Й.* Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю / А.Й. Капська. – К.: УДЦССМ, 2001. – 220с.
8. *Лях Т.Л.* Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Т.Л. Лях. – 2009.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 "Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг".

Подано до редакції 11.03.11